కళాపతిపరిణయము.





గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు



ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

రాజవాహనుఁడు—ఘూర్జర దేశపు రాజు.

కళావతి—రాజవాహనుని కుమార్తె; విజయసారుని భార్య.

సౌజన్యనిధి—కళావతి పురుష వేషము వేసికొన్నప్పటి పేరు.

లీలావతి—రాజవాహనుని ప్రథమ భార్య.

మంజుభాషిణి—రాజవాహనుని ద్వితీయ భార్య; కళావతిసవతితల్లి

చంద్రవర్మ—మంజుభాషిణి యన్నకొడుకు.

విజయసారుఁడు— కళావతి వరియించినభర్త.

మిత్రదాసుఁడు — విజయసారుని మిత్రుఁడు; రాజవాహనుని పరిచారకుఁడు.

కుటిలాస్యుఁడు — మాళవ దేశస్థుఁడు; విక్రమసింహుని సేనాధిపతులలో నొకఁడు.

వంశవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని యాస్థానమునం దుండెడి యొక ప్రభువు.

బలవర్ధనుఁడు — రాజవాహనుని పెద్దకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టిన పేరు.

వీరసేనుఁడు—రాజవాహనుని పెద్దకుమారుఁడు.

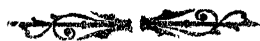
గుణవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టిన పేరు.

విక్రమసేనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకుమారుఁడు.

విక్రమసింహుఁడు—మాళవ దేశపు రాజు.

దృఢసేనుఁడు—మాళవరాజుయొక్క ప్రధానసేనాధిపతి.

కళావతీపరిణయము



పూర్వకాలమునందు రాజవాహనుఁ డనురాజు ఘూర్జరదేశమును పాలించుచుండెను. అతని జ్యేష్ఠభార్య యైనలీలావతి యొక పుత్రికను, ఇద్దఱుపుత్రులను, కని వారి శైశవదశయందే కాలధర్మము నొందెను. వారిలో కొమార్తెయైన కళావతి తండ్రియొద్దనే పెరుగుచుండెను గాని, పెద్దవానికి మూఁడుసంవత్సరములును చిన్నవానికి సంవత్సరమును ప్రాయ మున్నప్పుడు పుత్రులనిద్దఱిని ఎవ్వరో యెత్తుకొనిపోయిరి. ఆపుత్రులగతియేమయినదో వారినిదొంగిలించినవారెవ్వరో రాజునకుమాత్ర మెంతప్రయత్నముచేసినను తెలియలేదు. అందుచేత రాజు తన కొమార్తెకే రాజ్యమునిచ్చి యల్లునిని కొమార్తెను తన యొద్దనే యుంచుకొనుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను.

అటుతరువాత కొంతకాలమునకు రాజు మంజుభాషిణి యను దానిని మరల వివాహము చేసికొనెను గాని యామె కుత్సితురాలై సవతికూఁతురైన కళావతియెడల మిక్కిలి క్రూరురా లయి ప్రవర్తింప మొదలుపెట్టెను. ఆమెమనసులోపల కళావతిని ద్వేషించుచున్నను తనమనోభావము బయలుపడనియ్యక పైకా చిన్నదానియందు ప్రేమ గలదానివలె నటించుచు తియ్యనిమాటలాడుచుండును. కళావతి నేలాగునైన తన యన్నకొమారుఁడైన చంద్రవర్మకిచ్చి వివాహము చేయించి, రాజవాహనుని యనంతరమునందు రాజ్యమాతని పాలుచేయింపవలయు నని యామె మనసులో నొకయూహ కలదు. రాజునకు కొమార్తెయందున్నప్రేమాతిశయమునుబట్టి తప్పిపోయిన కుమాళ్ళు మరలదొరకనిపక్షమున తనరాజ్యము నతఁడు తప్పక కొమార్తెకే యిచ్చునని యామె యీవఱకే తెలిసికొని యుండెను.

అయినను తండ్రియంగీకారమును పొందకయే కళావతి తనతండ్రికిం గాని, రాణియైన మంజుభాషిణికిం గాని తెలియను సహితము తెలియకుండ విజయసారుం డనువానిని రహస్యముగా గాంధర్వవివాహమున భర్తనుగాం జేసికొనెను,

విజయసారుం డాకాలమునం దున్న రాజపుత్రులలో నెల్లను మిక్కిలి విద్యాధికుండు గాను, గుణాతిశయము గలవాండు గాను, ఉండెను. విజయసారునితండ్రి రాజవాహనుని సేనలో నొకనాయకుండుగా నుండి, రాజుపక్షమున నిలిచి ధైర్యసాహసములతో పోరాడి యొకయుద్ధమునందు శత్రువీరులచేత చంపంబడెను. ఆతండు పోవునప్పటికి భార్య గర్భవతియై యుండి, మగండుపోయినదుఃఖముచేత నానాటికి కృశించి మగశిశువును గని పురిటిదినములలోనే లోకాంతరగతురా లయ్యెను. ఆశిశువుయొక్క నిరాధారత్వమును జూచి జాలిపడి, ఆతనితండ్రి తనవిషయమున కనంబఱిచిన ప్రభుభక్తిని స్వామికార్యనిర్వాహకత్వమును విచారించి రాజవాహను డాశిశువును తనయంతఃపురమునకు రప్పించి, అక్కడనే తనబిడ్డలతో సమానముగా పెరుంగునట్లు చేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెను. అందుచేత కళావతియు విజయసారుండును పసితనమునుండియు నొక్కచోటనే పెరిగి, ఒక్కగురువువద్దనే విద్యాభ్యాసము చేయుచు వచ్చుటచేత, ఆటపాటలు మొదలుకొని సమస్తవిషయములయందును పరస్పరమైత్రి గలవారయి యుండిరి. బాల్యమునందు వారిలోంగలిగిన యన్యోన్యమైత్రియు ప్రేమమును వయసుతోంగూడ వృద్ధియగుచు వచ్చినందున, పెద్దవారయిన తరువాత వా రెవ్వరితోను జెప్పక రహస్యముగా గాంధర్వవిధిప్రకారముగా వివాహము చేసికొనిరి,

మంజుభాషిణి తనసవతికొమార్తెయొక్క చర్యలను కనిపెట్టుట కయి సదా వేగులవారిని నియమించి యుండుటచేత కళావతియొక్క రహస్యమేలాగుననో తెలిసికొని అనువివాహవార్తను వెంటనే తనభర్తకు తెలియఁబఱిచెను. కొమార్తెస్వగౌరవమును విచారింపక సేవకపుత్రుని వివాహమాడిన దన్నమాట చెవిసోఁకఁగానే రాజు భగ్గున మండిపడి, తత్క్షణముననే విజయసారుఁడు దేశము విడిచిపోవున ట్లాజ్ఞాపించి, ఇఁక ముం దాతఁ డెప్పుడును స్వదేశమునకు రాకుండునట్టు ఖండితముగా నుత్తరువుచేసెను. రాజాజ్ఞ నతిక్రమింపక విజయసారుఁ డాదినముననే యుజ్జయినీనగరమునకు పోవుటకయి ప్రయాణ మయి యుండెను. ఈలోపల రాణి తనకొమార్తెకు సంభవించిన భర్తృవియోగమును గూర్చి దుఃఖపడుచున్నదానివలె నటించుచు, స్వకార్యలాభముకొఱ కామెయనుగ్రహమును పొంద నెంచి, విజయసారుఁడు స్వదేశమును విడిచి పోవుటకు ముందుగా రాజెఱుఁగకుండ దంపతుల కిద్దఱకును యేకాంతస్థలమునందు సమావేశము కలుగఁజేసెద నని చెప్పి కళావతి నోదార్చెను. ఈసమావేశమును గలుగఁజేయుటవలన కొమార్తె యొక్క దయను సంపాదించి, మంచిదానివలె నటించుచు మాయ వేషము వేసి తండ్రియనుమతి పొందక చేసికొన్న దగుటచే మొదటి వివాహము శాస్త్రవిరుద్ధ మయినదనియు చెల్లఁగూడని దనియు సమ యము చూచి యామెమనసున కెక్కునట్లుగా బోధించి యొప్పించి ఆమెబుద్ధిని మరలించి యెట్లయిన తనమేనల్లుని వివాహము చేసికొను నట్లు చేయవలెనని యుద్దేశించెను.

రాణి యేర్పఱిచిన యేర్పాటు ప్రకారముగా కళావతియు విజయసారుఁడును రహస్యస్థలమున సమావేశమయి యన్యోన్యాను రాగము తేటపడునట్లుగా మాటాడుకొన్న మాట లెన్నియైనను

గలవు. కడపట విడిచిపోవునప్పుడు కళావతి తనవ్రేలినున్న రత్నఖచిత మయిన యుంగరమును దీసి యిది తనకు తల్లి ప్రేమతో నిచ్చినదని చెప్పుచు విజయసారుని వ్రేలికి తొడిగి దీనిని తన జ్ఞాపక చిహ్నముగా యావజ్జీవమును విడువక ధరింపవలసినదని వేఁడుకొనెను. విజయసారుఁడును తన దేహములో ప్రాణముండఁగా దాని నెప్పుడును విడువనని వాగ్దానము చేసి, తన మెడనున్న పచ్చలపదకమునుదీసి కళావతికంఠమునఁ దగిలించి దాని నెప్పుడును విడువక తనయెడఁగల ప్రేమకు సూచకముగా పదిలముగా కాపాడ వలసిన దని ప్రార్థించెను. అటుతరువాత వారు యావజ్జీవమును ఒండొరులమీఁది ప్రేమను విడువకుండునట్లును స్వప్నావస్థయందును పరస్పర ద్రోహమును తలఁచుకొనకుండునట్లును ప్రమాణములు చేసికొని మహాదుఃఖముతోడుతఁ గొండొరులను విడిచి పోయిరి. కళావతి వియోగదుఃఖమునకు తాళలేక భర్తనుతలచుకొని సదా పరితపించుచు రాజాంతఃపురమునం దొంటిగా దిన మొకకల్పముగా కాలము గడుపుచుండెను. విజయసారుఁడును కాళ్ళు ముందుకును మనస్సు వెనుకకును నడువ భార్యావియోగమునకు దుఃఖించుచు విధిలేక యెట్లో యుజ్జయినీనగరమునకు వెడలిపోయెను.

ఉజ్జయినీనగరమును చేరినతరువాత విజయసారుఁ డక్కడ నానా దేశములనుండి వచ్చియున్న రాజపుత్రులతో సహవాసము చేయుచు నొకవిధముగా దినములుపుచ్చుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడా రాజపుత్రులలో నానా దేశముల స్త్రీలవిషయమున ప్రసంగముకలిగి, వారు వారు తమతమ దేశపుస్త్రీలను భార్యలను పొగడ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు విజయసారుఁడు తనహృదయమునుండి యెప్పుడును నెడఁబాయకున్న తనప్రియభార్యను దలఁచుకొని, లోకమునందలి సుందరులలో తనభార్యయంతటి పతివ్రతయు గుణవతియు

వేఁకొక్క_తెయుండ దని వారితో దృఢముగా వాదించెను. ఆసమయ మునం దక్కడనున్న రాజపుత్రులలో నొక్కఁడైన కుటిలాస్యుఁ డను వాఁడామాటలకు సహింపలేక, తనజన్మస్థాన మయినమాళవదేశము లోని స్త్రీలకంటె నొకఘూర్జరాంగన యధికురా లన్నవాక్యమునకు రోషము కలవాఁడయి, విజయసారునివంకఁ దిరిగి "నీభార్యయొక్క పతిభక్తినిగూర్చి నాకు నమ్మకము కలుగకున్నది" అని పలికెను. ఆమా టలమీఁద ఘర్షణ పెరిఁగి కొంతసేపు వాదము జరిగినపిమ్మట విజయ సారుఁడు తనభార్యయొక్క పాతివ్రత్యమును పరీక్షించుటకయి కుటి లాస్యుని ఘూర్జరదేశములోని తనవాసస్థాన మయినసౌరాష్ట్రపురము నకుఁ బంపుటకును, ఆతఁడు పోయి సర్వప్రయత్నములును జేసి యేవిధ ముచేతనైనను కళావతియొక్క చిత్తమును లోఁగొని యామెను వశపఱచుకొని తానిచ్చివచ్చిన పచ్చలపదకమును తెచ్చినపక్షమున తన కామె ప్రేమపూర్వకముగా నిచ్చినముద్దుటుంగరము నాతనికిచ్చి వేయుటకును, ఒప్పుకొనెను. కుటిలాస్యుఁడును తా నామెను వశపఱు చుకొని పదకము దీసికొనిరాలేకపోయినపక్షమున తా నాతనికి పది వేలరూప్యము లిచ్చునట్లొడఁబడెను. ఈప్రకారముగా నొండొరులు పందెములు వేసికొని శపథములు పలుకుకొన్నతరువాత, కుటిలాస్యుడు వెంటనే యుజ్జయినీనగరమును విడిచి ఘూర్జరదేశమునకు ప్రయాణ మయిపోయెను. విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క నడతయందత్యంత విశ్వాసము కలవాఁడు గనుక పందెమును తప్పక తానే గెలిచెద నని దృఢముగా నమ్మియుండెను. కుటిలాస్యుఁడు కొన్నిదినములలో సౌరాష్ట్రపురమును జేరి యామెభర్తవద్దనుండి వచ్చినట్లు కళావతికి వర్తమాన మంపఁగా, ఆమె యత్యంతాదరముతో నాతని రప్పించి క్షేమవార్త లడిగి భర్తృసఖుఁడని మిక్కిలియాదరించి గౌరవించెను.

కాని యాతఁ డామెమీఁద తనకు వలపుగలిగినట్లు తేటపఱుపఁగానే యామె యాతనిని గడ్డిపఱకవలెఁ జూచి నిరాకరింపసాగెను. ఆమెను వశ్యురాలినిగాఁ జేసికొనుట కయి ప్రయాసపడుటవలన ప్రయోజనమేమియు నుండ దని యాతఁడును శీఘ్రముగానే తెలిసికొనెను.

అయినను తానేలాగుననైన పందెమును గెలువవలెనన్న యాశమాత్ర మాతనిహృదయమును విడువక బాధింపఁజొచ్చెను. అందుచేత కుటిలాస్యుఁడు న్యాయబుద్ధిని విడిచి, ఏమాయోపాయమో పన్ని విజయసారుని వంచించి పందె మేలాగుననైన గెలువవలె నని నిశ్చయము చేసికొని, కళావతియొక్క పరిచారికలకు కొందఱికి లంచమిచ్చి వారిని వశపఱుచుకొని వారిసాహాయ్యమున నొకనాటిరాత్రి సంజకడ కళావతియొక్క పడకగదిలో ప్రవేశించి మంచముక్రింద దాఁగియుండెను. యథాప్రకారముగా కళావతిభోజనముచేసివచ్చి మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపోయినదాఁక మంచముక్రిందనే దాఁగియుండి, ఆమె గాఢముగా నిద్రపోయిన తరువాత చప్పుడుకాకుండ మెల్లఁగా లేచివచ్చి, గదిలో నున్నవస్తువులు మొదలైనవాని నన్నిటిని నిపుణముగా పరిశీలించిచూచి, తాను చూచినదాని నెల్లను కాగితముమీఁద వ్రాసికొని, తరువాత కళావతి శరీరమును పరీక్షించి యామె మెడమీఁద నొకపుట్టుమచ్చ యుండుట కనిపెట్టి, కడపట విజయసారుఁ డిచ్చిపోయిన యామెమెడలోని పచ్చలపదకమును మెల్లఁగా కొలికి వెడలించి తీసి బట్టకొంగున ముడివైచుకొని, రెండవవారెఱుఁగకుండ గది వెడలిపోయెను. ఆక్రూరుఁ డాతెల్లవాఱుజాముననే బయలుదేఱి యుజ్జయినీనగరమునకుఁ బోయి, అక్కడ విజయసారుని జూచి కళావతిని లోఁబఱుచుకొని తానామెతో నొకరాత్రి శయనగృహమునఁ గడపితి ననియు తన కామె పచ్చలపదకము నిచ్చె

ననియు గొప్ప చెప్పుకొనెను. విజయసారుఁడామాటలు నమ్మక పోయెను.

కుటిలాస్యుఁడు—వివరముగా నే నానవాళ్ళు చెప్పినప్పుడయిన నీవు నామాటలు నమ్మెదవా? ఆమెగదిలో సరిగంచులత గలిగినమెత్తి పట్టుమేలుకట్టు కట్టఁబడి యున్నది. గోడలకు భారతయుద్ధమును వివరించుపటములు తగిలింపఁబడి యున్నవి.

విజయసారుఁడు—సత్యమే కాని యీసంగతులు నీవు కన్నులతో చూడకయే యితరులవలన విని తెలిసికొని యుండవచ్చును.

కుటి—ఆగదికి దక్షిణపువైపున రెండుగవాక్షము లున్నవి. వానితలుపులమీఁద విచిత్రవర్ణములతో మిక్కిలి మనోహరములయిన నెమళ్ళను హంసలును వేయఁబడి యున్నవి.

విజ—ఇదియు నీవు పరులవలన వినియే యుండవచ్చును. ఆచిత్రపతిమలసౌందర్య మూరివారి కందఱికిని నిత్యప్రసంగముగా నుండును.

కుటి—(కొంగుముడి విప్పి పచ్చలపదకమును పయికిఁ దీసి) ఈపదకము నయిన నీ వెఱుఁగుదువా? నాకారాత్రి యామె యిచ్చినదిదియే. ఆమె దీనిని తనమృదుహస్తములతో కంఠమునుండి తీసి నా మెడను తగిలించినప్పటి యామె శృంగారచేష్ట యిప్పటికి నాకు కన్నులఁగట్టిన ట్టున్నది. పూర్వ మొకప్పుడు తనకు దీనియం దత్యంతగౌరవ ముండె నని చెప్పుచు దీని నామె తనమెడనుండి తీయునప్పుడు నే నామెమెడమీఁద నెడమవైపున చింతాకంతపుట్టుమచ్చను గూడ ప్రత్యక్షముగాఁ జూచితిని నీ వింక నయిన నామాటయందు విశ్వాస ముంచెదవా ?

ఈకడపటివాక్యములను వినుచున్నంతసేపును విజయసారుని మనస్సు సందేహముతోను దుఃఖముతోను కొట్టుకొనుచుండెను. ఈప్రసంగము ముగిసినతరువాత నతండు కొంచెముసే పాలోచించి కళావతి తనయెడల ద్రోహము చేసినమాట సత్య మని నిశ్చయము చేసికొని, ఆమెమీఁద పట్టరానికోపము గలవాఁడయి యాగ్రహా వేశముచేత దేహము కంపమొంద, ఆమెను కొన్ని దూషణోక్తులు పలికి, ఆమెవద్దనుండి పచ్చలపదకమును దెచ్చినపక్షమున, దా నిచ్చెదనన్న యారత్నఖచిత మయిన యుంగరమును కుటిలాస్యునకిచ్చి వేసెను. ఇంతవఱకును ప్రాణాధికముగాఁ జూచుకొనుచున్న యా యుంగరము నాతని కిచ్చి పంపివేసి, కళావతిమీఁదఁగలిగిన యాగ్రహ మునకు శాంతిగానక కోపోన్మాదముతో వెంటనే తనప్రాణమిత్రుఁ డును కళావతియొక్క పరిచారకులలో నొకఁడు నయిన మిత్రదాసుఁ డనువానికి తనవిషయ మయి యామెచేసిన ద్రోహకార్యమునంతను వివరముగా వ్రాసి, ఆమెను సోమనాథపట్టణమునకు యాత్రికయి వచ్చి భర్త తనవెంటఁ దీసికొనిపోవుచున్నమిషమీఁద నిల్లు వెడలించి త్రోవలోఁ జంపివేయుమని యుత్తరమువ్రాసెను. అప్పుడే కళావతి పేరకూడ నొకయుత్తరమునువ్రాసి దానిలో తాఁ నామె ముద్దుమొగ మును జూడక ప్రాణములు నిలుపఁజాల ననియు, తాను మరల స్వదేశములో నడుగుపెట్టినయెడల మరణదండనము విధింతు ననియు రా జాజ్ఞాపించినను ప్రియురాలి నిమిత్తమయి సోమనాథపురమునకు సాహసించి వచ్చెద ననియు, అక్కడకు మిత్రదాసునివెంటఁ దప్పక రావలయు ననియు, విజయసారుఁ డామెకు నమ్మకము పుట్టునట్టుగా మోసపుమాట లనేకము లాయుత్తరములో వ్రాసెను. ఆమెమాయ యుమర్మము నెఱుఁగని నిష్కపటస్వభావురాలు గనుకను, లోకము

లోని సమస్తపదార్థములకంటె భర్త మీఁదనే యెక్కువ ప్రేమగలది గనుకను, భర్తసందర్శనము నిమిత్తమయి తనప్రాణములనయినను విడువ తెగించియున్నది గనుకను, అణుమాత్రము ననుమానపడక యాయుత్తరములోని మాటలన్నియు సత్యము లని నమ్మి, మిత్రదాసుని త్వరపెట్టి యారాత్రియే యామె సోమనాథపట్టణమున కాతని తోడ ప్రయాణమయి యిల్లు విడిచిపెట్టెను.

వా రారాత్రి యిల్లువిడిచి నిత్యప్రయాణములు చేయుచు దాదాపుగా సోమనాథపురమునకు సమీపమునకుఁ బోయినతరువాత మిత్రదాసుఁడు విజయసారున కెంతమనసు గలిసిన మిత్రుఁడయినను క్రూర మయిన యాతనియాజ్ఞను నిర్వహింప నిష్టములేనివాఁడయి దారిలో తనమిత్రుఁడు వ్రాసిన యుత్తరములోని సంగతుల నామెకుఁ జెప్పెను. ప్రాణాధికుఁడుగా నెంచుకొనుచున్న భర్తను గలిసికొనుట కయి పోవుచుండుటకు మాఱుగా తానాభర్తయొక్క యాజ్ఞచేత నిష్కారణముగా చంపఁబడుట కయి పోవుచుండుట తెలిసికొన్నప్పు డామె మనస్సునకుఁ గలిగిన వ్యథ యింతంతని చెప్పుట కలవిగాదు. ఆమనోవేదనను సహింపలేక యామె ప్రాణములు విడుచుటకు యత్నింపఁగా, మిత్రదాసుఁ డామె నోదార్చి ధైర్యముచెప్పి, అట్టిసాహస కార్యమును జేయక భర్త తనతప్పిదమును దెలిసికొని పశ్చాత్తాపపడు కాలము వచ్చువఱకు వేచియుండవలసిన దనియు, ఈలోపల మరల తండ్రిగారి గృహమునకు తనవెంబడిని రావలసిన దనియు, ఆమెను బహువిధముల బోధించి బతిమాలుకొనెను. ఎంతచెప్పినను తండ్రి గారిగృహమునకు వచ్చుట కామె యంగీకరింపక, తన్ను భర్త యెంత యనాదరము చేసి చంపింపఁ దలఁచుకొన్నను తానుమాత్ర మాతని

మీఁద ప్రేమను మానఁజాల ననియు, అందుచేత తా నుజ్జయినికి పోయి యాతనిపాదసందర్శనము చేసి యాతని సన్నిధానముననే ప్రాణములు విడిచెదననియు, తనమనోనిశ్చయమును మిత్రదాసునితోఁ జెప్పెను. అతఁ డప్పుడు చేయునది యేమియు లేక యామె నిశ్చయమును ద్రిప్పుటకు సమర్థుఁడు గాక, యౌవనవతియైన సుందరి యొంటిగా ప్రయాణముచేయుట యపాయకర మని బోధించి పురుషవేషము వేసికొనునట్లామె నొడఁబఱిచి తగినపరికరములనన్నిటి నొడఁగూర్చెను. ఆమె పురుషవేషము వేసికొన్నతరువాత సర్వరోగహర మని చెప్పి రాణి తనకిచ్చినయౌషధము నొకదాని నామెచేతికిచ్చి, మార్గాయాసముచేత దేహము స్వస్థత తప్పినపక్షమున దాని నుపయోగింపవలసిన దని చెప్పి, తాను శీఘ్రముగా నంతఃపురము చేరకపోయిన పక్షమున రాజు తనమీఁద ననుమానపడు నన్నభయముచేత నామెయొద్ద సెలవుగైకొని మిత్రదాసుఁడు మరల సౌరాష్ట్రమునకుఁ బోయెను. కొన్ని దుష్టజంతువులకు పెట్టుట కయి విషము కావలె నని యాస్థాన రాజవైద్యుని నడిగి పుచ్చుకొని, రాణియైనమంజుభాషిణి యాయౌషధమును విజయసారునితోను కళావతితోను మిత్రత గలవాఁడయి తనప్రయత్నములకు విఘాతము కలుగఁజేయుచున్నాఁ డన్నద్వేషముచేత నాతని కిచ్చెను. కాని యారాజాస్థానవైద్యుఁడు రాణియొక్క దుస్స్వభావమును చక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁ డగుటచేత నామెను నమ్మి నిజమయిన విషౌషధము నియ్యక పుచ్చుకోఁగానే విషమువలెఁ గానఁబడి మత్తు కలుగఁజేసి పుచ్చుకొన్నవారిని కొన్నిగంటలకాలమువఱకును మృతులవలె నగపడునట్లు చేసెడియొకవింతమందు నిచ్చెను. సర్వరోగహరమయిన దివ్యౌషధమని చెప్పి రాణి యనుగ్రహపూర్వకముగా నిచ్చినట్లు నటించిన యామందునే యిప్పుడు మిత్రదాసుఁడు సదుద్దేశముతోఁ

కళావతికిచ్చి, ఆమెను బహువిధముల దీవించి, ఆమెను దారిపోడుగునను రక్షించుటకయి బహుదేవతల ప్రార్థించి, వెనుకకు మరలెను.

కళావతి పురుషవేషముతో నరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణము చేయుచు నొకనాఁడు దైవవశముచేత చిన్నతనములో దొంగిలింపఁబడిన తన తమ్ము లున్నస్థానమునకే వచ్చి చేరెను. ఆచిన్నవాండ్రి నపహరించిన వంశవర్థనుఁడనువాఁడు రాజవాహనునియాస్థానమునందు మన్ననగల ప్రభువుగానుండి, శత్రువుల కుతంత్రములు నమ్మి రాజు స్వామిద్రోహినిగా భావించి తన్ను నిష్కారణముగా రాష్ట్రమునుండి వెడలగొట్టించిన పగను సాధించుటకయి రాజపుత్రుల నిద్దఱి నెత్తుకొనివచ్చి తాను రహస్యముగా వాసముచేయుచున్న యరణ్యములోని యాగుహయందే వారినుంచి పెంచుచుండెను. అతఁడా బాలురను మొట్టమొదట రాజుమీఁదగలపగను తీర్చుకొను నిమిత్తమే దొంగిలించి తెచ్చినను, వారియం దత్యంతప్రేమ గలవాఁ డయి వారిని తనకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలవలెనే పెంచుచు, మిక్కిలి శ్రద్ధతో వారికి విద్యాబుద్ధులు నేర్పుచు, పెద్దవారిని జేసెను. వారును రాజపుత్రులయినందున సహజముగా వచ్చిన ధైర్యసాహసములను గలవా రయి ఆహారార్థము నిత్యమును వేఁటాడమరిగినవా రగుటచేత శరీరదార్ఢ్యమును చుఱుకుఁదనమును గలవా రయి, తమ బలపరాక్రమాదులను జూపి ప్రసిద్ధిపొందఁ గలుగుటకయి తమ్ము యుద్ధములకు నడుపుమని నిత్యమును తమ పెంపుడుతండ్రిని బలవంతపెట్ట మొదలుపెట్టిరి. భాగ్యవశముచేత వీరు నివసించెడి యాగుహకే కళావతివచ్చుట సంభవించెను. ఆమె సోమనాథపట్టణమునకుఁబోయి యక్కడనుండి భర్తృసందర్శనార్థ ముజ్జయినికిఁ బోవలె నని బయలుదేరిదాఱితప్పి, ఆఁకలితోను శ్రమతోను గొంతసే పరణ్యమధ్యమునఁ దిరిగి, అం దెక్క

డను నిలువ తావుగాని యాహారము గాని గానక తుద కీగుహను జూచి, దానిలోపల ధనము పుచ్చుకొని యన్నము పెట్టువా రెవ్వరైన దొరకుదురేమో యన్నయాశతో లోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆమె యెంత పురుషవేషము వేసికొని పయికి ధైర్యమును నటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నను, స్వభావముచేత నబల యై మొదటినుండియు సుకుమారముగా పెరిఁగియున్నయామె కాయల్పకాలపురుషవేష మాకస్మికముగా ధైర్యమును కష్టముల కోర్చుసామర్థ్యమును గలిగింప లేకపోయెను. ఆమె గుహ చొచ్చి చూచునప్పటికి లోపల నెవ్వరును లేరు. కాని యం దొకపాత్రలో పాకముచేసిన మాంసముమాత్రముండెను. దుస్సహ మయినక్షుద్బాధచేత నామె యడిగి పుచ్చుకొనుట కయి యితరులు వచ్చినదాఁక తాళలేక, ఆమాంసము నొకయాకులో వడ్డించుకొని తినుచు, ఇట్లు చింతించెను. "అయ్యో! మనుష్యునిజీవన మెంత ప్రయాసకర మయినది! నాకుఁ గలిగినమార్గాయాస మింతంతని చెప్పశక్యము కాదు. రెండుదినముల నుండి నాకు భూమియే పాన్పగుచున్నది. పర్వతాగ్రమునుండి మిత్రదాసుఁడు చూచినప్పుడు మిక్కిలిసమీపముగాఁ గాన బడిన సోమనాథపురదేవాలయ మిప్పు డంతకంతకు దూర మగుచున్నట్లు తోఁచుచు, ఎంత నడిచినను దూరము తఱుగకున్నది. నాశరీరపటుత్వము నన్ను విడిచినను భర్తృసందర్శనాభిలాషమాత్రము విడువక నాదేహములో ప్రాణములను నిలిపి నాకు ధైర్యమును గఱపి ప్రయాణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నది. ఓహో! నాప్రాణవల్లభా! విజయసారా! నీవు కఠినహృదయుఁడవయి నా కెంత ద్రోహమును దలఁచినావు!"

ఈప్రకారముగా నామె తనలోతాను తలఁచుకొనుచున్నసమయములో తమపెంపుడుతండ్రితోఁగూడ వేఁటకుఁ బోయి యుండిన

ఆసహోదరు లిద్దఱును వేఁటనుండి యింటికి వచ్చిరి. వారిలో నొకనికి బలవర్ధనుఁ డనియు రెండవవానికి గుణవర్ధనుఁ డనియు వంశవర్ధనుఁడా నామములు పెట్టెను. గాని వారినిజమయిన నామధేయములు పెద్దవానికి వీరసేనుఁడనియు చిన్నవానికి విక్రమసేనుఁడనియు చిన్నతనములో తండ్రి యుంచెను. కాని యీబాలురుమాత్రము తమనిజమయిన పేరు లేనో తమతండ్రి యెవ్వరో యెఱుఁగక వంశవర్ధనునే తండ్రినిగా భావించుకొను చుండిరి. వంశవర్ధనుఁడు ముందుగా గుహలో ప్రవేశించి కళావతిని జూచి ఆచిన్నవాండ్రను లోపలికి రాకుండ నిలిపి "అన్న లారా! మీరు లోపలికి రాకుఁడు. ఏదోవనదేవతమనయాహారమును తినుచున్నది" అనెను. రాజపుత్రు లిద్దఱు నొక్కసారిగా "లోపల నేమున్నది?" అని యడిగిరి. వంశవర్ధనుఁడు "గుహలోపల నెవ్వఁడో యొకదివ్యపురుషుఁడో సిద్ధపురుషుఁడో కూరుచుండి యున్నాఁడు" అని చెప్పెను. పురుషవేషమును ధరించి యున్నకళావతి నిజముగా నతని దృష్టి కంత చక్కఁగానే కానఁబడెను. వారికంఠధ్వనులు వినియామె గుహలోనుండి లేచి వెలుపలికివచ్చి వారినిజూచి 'ఓసహోదరులారా! నా కేమియు హానిచేయకుఁడు. నేను మీగుహలో ప్రవేశింపకముందు మీవద్ద ధనమిచ్చి కొనిగాని వేఁడుకొనిగాని యాహారము పుచ్చుకోవలె ననియే యుద్దేశించి యుంటిని. కాని క్షుద్బాధ నన్ను మీరు వచ్చువఱకును తాళియుండకుండఁ జేసినది. క్షమింపుఁడు. నేను నట్టింట ధనము క్రుమ్మరించి పోయినను ముట్టుకొనువాఁడను గాను. ఇదిగో నేను తిన్నయాహారమునిమిత్తమయి మీ కొకరూప్యము నిచ్చుచున్నాను. ఈసమయమున మీరిక్కడకు రాకయుండినను నేను భోజనమయినతరువాత మీనిమిత్తమయి యీరూప్యమును లోపల విడిచి యీయన్నదాతలను రక్షించుటకయియీశ్వరుని ప్రార్థించియే

యావల పోయి యుండును.'' అని రూప్యమును వారిచేతిలో పెట్టెను. వారు దానిని పుచ్చుకొననొల్లక మరల నిచ్చివేసిరి. అది చూచి స్త్రీస్వభావముచేత పిఱికిదైన కళావతి వారివంకఁ దిరిగి 'సోదరులారా! నామీఁద మీకు కోపమువచ్చిన ట్లున్నది. నేను జేసినయపరాధము నిమిత్తమయి మీరు నన్నిప్పుడు చంప దలఁచుకొన్నను నేనీనేర ముసు జేయకుండినయెడల నేనప్పుడే చచ్చి యుందును.''

వంశ—నీపే రేమి ? నీ వెక్కడకు పోవుచున్నావు ?

కళావతి—నా పేరు సౌజన్యనిధి. మాళవదేశమునందు నా కొకయాప్తబంధుఁ డున్నాఁడు. ఆతనిని జూచునిమిత్తమయి బయలు దేరి పోవుచు దారిలో క్షుత్పిపాసపరవశుఁడనై యీయపరాధమునకు లోఁబడవలసినవాడ నయినాను.

వంశ—ఓ సౌజన్యనిధీ ! మేము వసించుచున్నయరణ్యమును బట్టి మేము మూర్ఖుల మయినకొండవాండ్రమనియు మాహృదయ ములు కౄరము లయిన వనియు తలఁపఁబోకుము. నీవిక్కడకుమంచి వేళకు వచ్చితివి. ఇప్పుడు సాయంకాల మగుచున్నది. ఈరాత్రినీవు మాతోఁగూడ నుండి మావలన నతిథిసత్కారమును బొంది మేము ప్రీతిపూర్వకముగాఁ బెట్టెడుభోజనము నంగీకరించి సుఖనిద్రచేసి తెల్ల వాఱినతరువాతఁ బొమ్ము—ఓ బాలకులారా ! మీ రీయతిథి నాద రింపుఁడు.

అప్పు డామె సహోదరు లయినయాయిద్దఱు చిన్నవాండ్రును వినయపూర్వకము లయినమంచిమాటలు చెప్పుచు ఇఁకముందామెను తమజ్యేష్ఠసోదరునిగా భావించుకొనెద మని పలుకుచు, చేయిపట్టుకొని కళావతిని గుహలోనికిఁ దీసికొనిపోయి కూరుచుండఁబెట్టిరి. వారామె నట్లు కూరుచుండఁబెట్టి తాము వేఁటాడి తెచ్చినలేడిమాంసమును

ఫలములను, తేనెను, ఆమెముందుఁ బెట్టిరి. కొంతసేపు సుఖసల్లాపము జరిగినమీఁదట ఆచిన్నవాండ్రు తాము తెచ్చినమాంసమును పాకము చేయుటకయి లేవఁగా కళావతి తానును వారికి సహాయురాలయి యద్భుతముగా పాకముచేసి పాకశాస్త్రమునందుఁ దనకుఁ గలనిపుణత్వము నంతను గనఁబఱిచెను. సాధారణముగా గొప్పరాజులకడుపునఁ బుట్టినబిడ్డలు పాకశాస్త్రము నెఱిఁగి వంటచేయుటయందు సమర్థురాండ్రుగా నుండకపోయినను, కళావతిమాత్రము తక్కినవిద్యలతోడి పాటుగా పాకశాస్త్రమునుగూడ నభ్యసించి నానావిధములపాకములు చేయుటకు నేర్చుకొనెను. ఆమె వంటచేయుచు మనోహరముగాపాట పాడుచున్నప్పు డాచిన్నవాండ్రాపాట విని "ఇతఁడు భూమికి దిగి వచ్చిననారదుఁడో తుంబురుఁడో" యని యాశ్చర్యపడఁజొచ్చిరి. ఆమె నవ్వుమొగమును జూచునప్పుడు వారిలోవారు "ఈతఁ డెంత నవ్వుచు మాటాడు చున్నను ముఖచర్యనుబట్టి చూడఁగా నీతని మనస్సులో నేదో దీర్ఘవిచార మున్నట్లు తోఁచుచున్నది" అనుకొనిరి.

ఆమెయందున్న సుగుణగౌరవముచేతనో పయికిఁ దెలియక పోయినను లోపల నున్నబంధుత్వసంబంధముచేతనో ప్రథమదర్శనక్షణము మొదలుకొని యాసోదరుల కామెయందు మేరమీఱినయనురాగము కలిగెను. ఆమెకు వారియెడఁ గలిగినప్రేమకును పరిమితి లేదు. ఆమెమనసంతయు ప్రాణవల్లభుఁ డయినవిజయసారునిమీఁదికే పోకయుండినపక్షమున, వారిలోఁ గలిగినయన్యోన్యమైత్రికిని వాత్సల్యమునకును కళావతి తనజీవితశేషమునంతను వారితోఁ గలిసి యీ గుహయందే గడపుటకు సంతోషపూర్వకముగా నభిలషించియుండును. తగినంతవిశ్రాంతినిపొంది బడలికతీఱి ప్రయాణముచేయ శక్తురాలగువఱకును వారియొద్దనే యుండుటకయి యామె వారిప్రార్థనమీఁద

నంగీకరించెను. రాత్రి భోజనముచేసి సుఖనిద్ర పొందినతరువాత తెల్లవాఱి లేచి యన్నదమ్ములు వేఁటకు పోఁబోవునప్పుడు వా రామెను గూడఁ బిలిచినను, దేహ మస్వస్థముగా నున్నందున నామె వారి వెంట పోలేకపోయెను. అడవిలో నడచినయాయాసమును పెనిమిటి తన్నానాదరణ చేసినందువలనఁ గలిగినదుఃఖమును జేరి యామె యస్వస్థతకు కారణ మయ్యెను. అంతట వా రామెయొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని త్రోవపొడుగునను కళావతియొక్క రూపమును గుణములను ప్రశంసించుచు వేఁటనిమిత్తము పోయిరి.

వారు వెళ్ళినకొంతసేపటికి మిత్రదాసు డిచ్చినయాపథము మాట స్మరణకు వచ్చి, కళావతి యాయౌషధమును వేసికొని క్షణకాలములో శవమువలె పడిపోయెను. ఆదినమున వెంటనేకొన్ని మృగములు పడినందున వానిని తీసికొని వంశవర్ధనుఁడు బలవర్ధనుఁడును గుణవర్ధనుఁడును మరలి శీఘ్రముగానేవచ్చి యిల్లుచేరిరి. వారిలో బలవర్ధనుఁడు ముందుగా గుహలోనికిఁ బోయి చూచి, ఆమె యలసి నిద్రించుచున్నదని యెంచి, వడిగా నడిచినయెడల నిద్రాభంగము కలుగునని మెల్లమెల్లఁగా నడుగులిడుచువచ్చి తమ్మునితోఁ జెప్పెను. అతఁడును చప్పుడు కాకుండ నడచిపోయి చూచి యామె శ్వాసము విడుచుచున్నజాడ గానక సందేహపడి, అన్నగారిని తండ్రిని లోపలికిఁ బిలిచెను. వా రందఱును పోయి పరీక్షించిచూచి యామెమృతినొందెనని నిశ్చయము చేసికొనిరి. అప్పు డాసోదరు లిద్దఱును తామామెతో నొక్కనాఁటిమైత్రినే గలవా రయినను, ఆబాల్యస్నేహము గలవారివలె నామెనిమిత్తము విలపింప మొదలుపెట్టిరి.

అప్పుడు వంశవర్ధనుఁడు వారి నూఱడించి కొంతవఱకు దుఃఖశాంతి చేసి శీఘ్రముగా శవము నిల్లు వెడలించుప్రయత్నము చేయ

వలె నని చెప్పెను. అప్పు డేడుపు చాలించి వారు ముగ్గురును శవ మును మోచుకొనిపోయి, ఒకశమీకవృక్షమునీడను పచ్చికమీఁద మెల్లఁగా శవమును దింపి, పయిని పుష్పములు పత్రములు మొద లయినవి కప్పి, ఆమె కాత్మరక్షణము కలిగింపవలె నని యీశ్వరుని ప్రార్థించి, చింతాక్రాంతు లయి యాప్తబంధువును పోఁగొట్టుకొన్నట్టు విలపించుచు నింటికి వచ్చిరి.

వారు వెళ్ళిపోయిన కొంచెముసేపటి కామత్తుమందుయొక్క పటిమ తగ్గిపోయి తెలివివచ్చి, కళావతి తనమీఁద గప్పఁబడియున్న యాకులను పువ్వులను విదలించుకొని, మెల్లఁగా లేచి కూరుచుండి యది స్వప్నావస్థయని భ్రాంతినొంది, తనలో దా నిట్లు తలపోయ మొదలుపెట్టెను. "అయ్యో! ఇంతవఱకును నే నొకగుహలో నున్న ట్టును, అక్కడ దేవతలుబోలిన యిద్దఱు చిన్నవాండ్రతోఁ గలిసి వంటచేసినట్టును, తలఁచియుంటిని. ఇంతలో నే నిక్కడ కెట్లువచ్చితిని? ఈపువ్వులు మొదలయినవినామీఁద కెట్లువచ్చినవి? ఇదియేమిభ్రాంతి" అని యాలోచించి, మరల గుహవద్దకు పోవుటకు మార్గమునుగాని, గుహలోనున్నవారియొక్క జాడనుగాని, ఎంతమాత్రమును దెలిసికొ లేక యదియంతయు పగటికల యయి యుండునని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లు కొంతసే పక్కడ దిగ్భ్రమనొందియుండి, ఆమెయాలోచన యంతయు తనపురుషవేషములోఁ బోయి భర్తను జూడవలె నని యుండుటచేత దారి యేలాగుననైన కనుఁగొని సోమనాథపురమునకుఁ బోవలె నని ప్రయాణమయి లేచి మెల్లఁగా నడువసాగెను.

ఈలోపల నాకస్మికముగా నెవ్వరును ననుకోనివింతసంగతి యొకటి సంభవించెను. కొంతకాలమునుండి రాజవాహనునకును మాళవదేశపురాజయిన విక్రమసింహునకును పొలిమేరనుగూర్చి

వివాద మున్నందున మాళవరా జెవ్వరికి దెలియకుండఁ దన ప్రధాన
సేనానాయకుని సేనలతో ఘూర్జరదేశముమీఁదికి యుద్ధయాత్రకుఁ
బంపెను అట్లు దండెత్తివచ్చిన మాళవరాజుసేన యాసమయమునందు
కళావతితిరుగుచున్న యరణ్యములోనే విడిసియుండెను. అచ్చటికాసేన
తోఁగూడ విజయసారుఁడును వచ్చియుండెను. అతఁడు మాళవసైన్య
ముతోఁ గలిసివచ్చినను, ఘూర్జరసేనతోఁగూడి తన్ను దేశమునుండి
వెడలఁగొట్టినరాజుపక్షమున నిలిచి స్వదేశరక్షణార్థ మయి పోరాడ
వలె నన్న దేశాభిమానముతోనే యిచ్చటికి వచ్చెను గాని శత్రువు
లతోఁ గలిసి తనరాజుతో యుద్ధము చేయవలె నన్నయూహతో రా
లేదు. విజయసారుఁ డిప్పటికిని కళావతి తనయెడల ద్రోహముతలఁచె
ననియే నమ్మియుండెను. మిత్రదాసుఁడు తనయాజ్ఞను చెల్లించినట్లును
కళావతి మృతినొందినట్లును ఉత్తరము వ్రాసినందున తానంత
ప్రేమతోఁజూచుచుండిన ప్రియురాలు మరణము నొందుటయు తన్మర
ణమునకు తానే కారకుఁ డగుటయు మనస్సునకు మిక్కిలిభారముగాఁ
దోఁచి విజయసారునకు ప్రాణము దుర్భరముగా నుండెను. అందుచేత
నతఁడు ప్రాణమునం దాశ లేక యుద్ధమునందు చంపఁబడికాని స్వదేశ
మునకు మరల వచ్చినందునకయి రాజుచేతవధింపఁబడికాని దేహము
విడువవలె నన్ననిశ్చయముతోనే యీదేశమునకు వచ్చెను.సోమనాథ
పురమునకు పోకమునుపే కళావతి దారిలో మాళవసేనానాయకులలో
నొకనిచేతఁ జిక్కి, అతనిచేతఁ దమ ప్రధానసేనానాయకుఁ డయిన
దృఢసేనునకు కానుక చేయఁబడెను. దృఢసేనుఁడును పురుషరూప
ధారిణియై యున్నయాకళావతియొక్క యాకారమును వర్తనమును
మిక్కిలి హృద్యములుగా నున్నందున, సౌజన్యనిధి యన్నపేరుతో
నున్నయామెను తనవద్ద ముఖ్యపరిచారకునిగా నుంచుకొని మిక్కిలి
యాదరముతోఁ జూచుచుండెను,

మాళవరాజుయొక్క సేన తనరాజధానిమీఁదికి వచ్చుచున్న దన్నవార్త విని రాజవాహనుఁడు సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా సేనాసన్నాహము చేసికొని ప్రయాణభేరి వేయించి యుద్ధసన్నద్ధుఁ డయి యాసేన నెదుర్కొనుటకు బయలుదేఱెను. ఇట్లు బయలువెడలిన రెండుసేనలును వచ్చి యీయరణ్యములోనే యొండొంటిని గలిసికొనెను. అప్పుడు బలవర్ధనుఁడు గుణవర్ధనుఁడును వచ్చి శత్రుసేనలతో యుద్ధము చేయుట కయి తమరాజుయొక్క సేనలోఁ జేరిరి. యీవనమధ్యస్థులయి యున్నయీచిన్న వాండ్రిద్దఱును తమతండ్రిపక్షమున యుద్ధము చేయఁబోవుచున్నానని లేశ మయిన నెఱుఁగనివారయినను యుద్ధరంగమునందు తమధైర్యశౌర్యములనుగనఁబఱుపవలెనని యతికుతూహలము గలవారయి యుండిరి. వారితోడఁగూడ వృద్ధుడైనవంశవర్ధనుఁడును బోయి రాజుసేనతోఁ గలిసెను. అతఁడు రాజునకు కొడుకులతోడివియోగమును గలిగించి తాను దుఃఖము కలుగఁజేసినందున కయి చిరకాలమునుండి మనస్సులో పశ్చాత్తాపపడుచుండి తాను వయఃకాలములో మహాశూరుఁడయి యున్నందున రాజునకీయుద్ధరంగమున సహాయుఁడయి యుపకారముచేసి తాను జేసినయుపకారమునకు ప్రతీకారము చేయవలె నన్న పరిశుద్ధచింతతో సంతోషపూర్వకముగా రాజవాహనునియొక్క దండుతోఁ జేరెను. అప్పు డుభయసైన్యములకును ఘోరయుద్ధ మారంభ మయ్యెను. ఆయుద్ధమునందు విజయసారునియొక్కయు వంశవర్ధనునియొక్కయు బలవర్ధన గుణవర్ధనులయొక్కయు నిరుపమానమైనయసహాయశౌర్యత్వమువలనఁ గాని, లేకపోయినయెడల ఘూర్జరులకే యపజయముగలిగి రణరంగమునందు రాజవాహనుఁడు నిహతుఁడయియుండును. ఆ నలుగురుమహాశూరులును వీరత్వము రూపముదాల్చినట్లడరి పోరాడి

రాజున కడ్డపడి యతనిప్రాణములనుకాపాడి, శత్రువీరులనుపాఱఁదోలి ఘూర్జరులకు విజయముకలుగునట్లు చేసిరి. యుద్ధమునందు సహితము తానుకోరినమరణము దొరకనందున విజయసారుఁడు యుద్ధము ముగిసినతరువాత రాజవాహనుని యుద్యోగస్థులలో నొకనికి లోఁబడి, దేశమువెడలనడఁచినతరువాత మరల వచ్చిన యపరాధమునకయి విధించెడుమరణశిక్షను పొందుట కిష్టపడి సంసిద్ధుఁడ నయియున్నానని చెప్పెను. పురుషవేషముతోనున్న కళావతియుఆమె యజమానుఁడయిన దృఢసేనుఁడును, మాళవరాజుసేనలో నొకదళవాయిగానున్న యామె యొక్క పూర్వశత్రువైన కుటిలాస్యుఁడును, సైనికులచేతపట్టుకోఁబడి కారాబద్ధులుగాఁ జేయఁబడుటకై రాజయినరాజవాహనుని యొద్దకు తీసికొనిరాఁబడిరి. ఈయుద్ధగృహీతులు రాజసమ్ముఖమున నున్నప్పుడే మరణదండనము విధింపఁబడుటకై విజయసారుఁడు రాజువద్దకుఁ గొని రాఁబడెను. వింతయైనయీసమయమునందే తమపరాక్రమమువలన రాజునకుఁ జేసినమహోపకారమున కర్హమైనబహుమానమును పొందు నిమిత్తమయి బలవర్ధనగుణవర్ధనులతోఁగూడ వంశవర్ధనుఁ డక్కడకు రావింపఁబడెను. మిత్రదాసుఁడు రాజపరిచారకులలో నొకఁడైనందున, ఆసమయమునందతఁడుగూడ రాజసన్నిధానమునందే యుండెను. కాఁబట్టి యిప్పుడు విజయసారుఁడును, కళావతియు, ఆమె నూతనయజమానుఁ డయినదృఢసేనుఁడును, మిత్రకార్య తత్పరుఁడైన మిత్రదాసుఁడును, మిత్రద్రోహి యైనకుటిలాస్యుఁడును, రాజుయొక్క పుత్రు లయినబలవర్ధనగుణవర్ధనులును, వారిని దొంగిలి కొనిపోయిన వంశవర్ధనుఁడును అందఱును రాజుసమక్షమున నే వేఱువేఱుకోరికల తోను భయములతోను నిలిచియుండిరి,

ఇట్లుండఁగా వారిలో మాళవ సేనాధిపతి యైనదృఢసేనుఁడు నోరు విప్పి మాటాడుటకు మొదటివాఁడయ్యెను. కాపువేషము వేసికొనియున్నను విజయసారునిజూచి కళావతియానవాలుపట్టెను కాని పురుషవేషముతో నున్నయామెనుమాత్ర మతఁడు గుఱుతుపట్టలేకపోయెను. ఆమె కుటిలాస్యుని గుఱుతుపట్టి తనయుంగరమాతని చేతివ్రేలి నుండుట కని పెట్టినను తనకష్టములకెల్ల నతఁడే మూల మన్నమాటమాత్ర మెఱుఁగదు. ఆమెకు పురుషవేషము వేసినవాఁడు తానేగనుక, మిత్రదాసుఁడు కళావతి నానవాలుపట్టి తనలో "ఇదిగో నాయజమానురాలి నిప్పుడు చూడఁగలిగినందుకు సంతోష మగుచున్నది. ఆమె సజీవురాలయి యున్నదిగనుక, ఇఁక నేనామెవిషయమై ప్రస్తావముచేయక యేమిజరుగునో చూచుచుండెదను" అని తలపోయుచుండెను. వంశవర్ధనుఁడు కూడ నామెను గుఱుతుపట్టి గుణవర్ధనునివంకఁజూచి మెల్లగా "ఈచిన్నవాఁడు చచ్చినవాఁడు మరల బ్రతికివచ్చినాఁడాయేమి?" అని చెవిలో గుసగుసలాడెను. గుణవర్ధనుఁ డామెవంక నిదానించిచూచి "ఈచిన్నవానికిని మనగుహాలో మృతుఁ డయినసౌజన్యనిధికిని భేదము నాకనుల కేమియు గానఁబడదు." అనెను. అప్పుడుబలవర్ధనుఁడామెనుపరీక్షతో జూచి "ఆచచ్చినచిన్నవాఁడే బ్రతికినాఁడా!" అని, మఱియేమో పలుకఁబోవుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడు ఊరకొమ్ము. అతఁడే యితఁడయి యున్నపక్షమున మనలను తప్పక పలుకరించియుండును"అనెను. "అతఁడుచచ్చుట మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూడలేదా?" అనిబలవర్ధనుఁడు మరలఁ జెప్పుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడు వారించి 'నిమిష మోపిక పట్టుము. సర్వమును స్పష్టమగును" అనెను. విజయసారుఁడు తాను రణరంగమున రాజుప్రాణమును రక్షించినవార్త వెల్లడిచేసినపక్షమున

రాజు తన్ను క్షమించునేమోయను భయముచేత నోరు మెదల్పక, తన మరణదండనమును రాజుముఖమునుండి వినుటకయి సంతోషపూర్వకముగా వేచియుండెను. కళావతిని తనభృత్యునిగాఁ జేసికొనియున్న దృఢసేనుఁడే మొదట మాటాడినవాఁడని వెనుకనే చెప్పియున్నాము గదా! అతఁడు ధైర్యమునం దెంతప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడో సౌజన్యమునందుఁగూడ నంతసుప్రసిద్ధుఁడే. అతఁడప్పుడు రాజువంకఁదిరిగి "ఓమహారాజా! నీవు నీచేతజిక్కిన శత్రువులనందఱిని సంహరింతువుగాని ధనమును స్వీకరించి విడిచిపెట్టవనివినియున్నాను. నేనుశత్రుపక్షమువాఁడనగుమాళవదేశస్థుఁడను; మాళవదేశస్థులకు సహజమైయున్నధైర్యముతోనే నేనిప్పుడు నాప్రాణములువిడనాడెదను. కాని నేనొక్కరివిషయమయి యిప్పుడునిన్ను ప్రార్థింపవలసియున్నది" అనికళావతినిముందుకు రాజనెదురకుఁద్రోచి "ఈచిన్నవాఁడు మీఘూర్జరదేశముననే పుట్టి పెరిగినవాఁడు. ఇతఁడు నాసేవకుఁడు. యజమానులవద్ద కొలువు కుదిరినసేవకులలో నిటువంటిసదయహృదయుఁడును, విధేయత గలవాఁడును, ఎల్లప్పుడు చుఱుకుగానుండువాఁడును, సత్యసంధుఁడును, ఉపచారపరుఁడును, మఱియొకఁడుండియుండఁడు. మాళవదేశస్థునియొద్ద సేవకుఁడుగా నుండుటతప్ప మీదేశమునకుఁగాని మీకుఁగాని యితఁడేయపరాధమును జేసియుండఁడు. కాఁబట్టి యితనిప్రాణసంరక్షణార్థమయి నావలన వలసినంతధనమును గొనిఁ మఱియెవ్వరిని రక్షింపకపోయినను నిరపరాధియైనయీతనిని మాత్రము రక్షింపుము" అని వేఁడుకొనెను.

అప్పుడు రాజు తనకోపమూర్తియైన కళావతియొక్క మొగమువంక తేఱిపాఱఁ జూచియు మాఱువేషముతో నున్నయామె నప్పుడానవాలు పట్టలేకపోయినను, లోపలినుండి సహజ మయినప్రేమ

యొకటి పుట్టుకొనిరాఁగా దృఢసేనునితో "ఈతనిని నే నెప్పుడో తప్పక చూచియున్నాను. ఇతని మొగము నాకు మిక్కిలి పరిచితమయి నదిగాఁ గానఁబడుచున్నది. ఎందుచేతనో చెప్పలేకపోయినను నా కీచిన్నవానిమీఁద నపరిమితదయారసము పుట్టుచున్నది" అని కళావతివంకఁ దిరిగి "ఓచిన్నవాఁడా! నీకు ప్రాణదానముచేయుచున్నాను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయి బ్రతుకుము. నీవు నన్ను మఱియొకవరము కోరుము. యుద్ధగృహీతుఁడయియున్న యీయుత్తమశాత్రవునిబ్రతుకు వేఁడినను తప్పక యిచ్చెదను" అని చెప్పెను. "ఈయనుగ్రహమునకు దేవరవారియెడల మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను" అనికళావతి రాజున కుత్తరముచెప్పెను.

అప్పుడందఱును సౌజన్యనిధి యేమి వేఁడునోవినవలెనని యత్యాతురులయి యుండిరి. దృఢసేనుఁ డామెనుజూచి "ఓసౌజన్యనిధీ! నీవు వేఁడఁబోవునదియేదో నే నెఱుఁగుదును గాని నీవు నాప్రాణమును వేఁడ నక్కఱలేదు" అనెను. "ఓదృఢసేనా! నేను నీప్రాణదానము నిప్పుడు వేఁడఁదలఁచుకోలేదు. నే నడుగఁదలఁచుకొన్నది మఱియొక కార్యమున్నది" అని కళావతి చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పుట పయికి కృతఘ్నతగాఁ గానఁబడినందున దృఢసేనుఁ డాశ్చర్యపడుచుండెను. ఇంతలో కళావతి కుటిలాస్యునిమీఁద దృష్టిపఱపి, అతఁడు తనవ్రేలిని పెట్టుకొనియున్న యీయుంగర మాతని కెట్లువచ్చినదో చెప్పింపుఁడని రాజునుకోరెను. రాజామె కావరము నిచ్చి, కుటిలాస్యునివంకఁ జూచి, నీవ్రేలినున్న యీరత్నఖచితమయిన యుంగరము నీకెట్లు వచ్చినదో నిజము చెప్పక పోయినయెడల పట్టుకాఱులు పట్టించి బాధించెద' మని బెదరించెను. అందుమీఁద నతఁడు తానువిజయసారునితో పందెము వేసినవిధమును, తరువాత తాను మోసముచేసి యాతని నమ్మించిన క్రమమును,

ఈవఱకుఁ జెప్పినట్లుగా మొదటినుండి కడవఱకును పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి, తన దుష్టత్వమునంతను ఒప్పుకొనెను. అప్పుడు తనభార్య నిర్దోషురాలని వినుటవలన విజయసారునికిఁ గలిగిన మోదఖేదముల పరిమాణ మింతంత యని చెప్ప సాధ్యము కాదు. విజయసారుఁడు వెంటనే ముందుకువచ్చి వికారముగానఱచుచు, క్రూరుఁడయికళావతిని జంపుమని తాను మిత్రదాసున కిచ్చినయాజ్ఞను రాజుముందర నొప్పుకొని 'ఓకళావతీ! నాప్రియురాలా! నాప్రాణేశ్వరీ! నాభాగ్యదేవతా!' అని యేడ్వమొదలుపెట్టెను. తనప్రియభర్త తననిమిత్తమయి యిట్లువిలపించుచుండఁగా చూచిసహింపలేక, కళావతిపురుషవేషమును దీసివేసి నిజరూపమును గనఁబఱిచెను. దయావిహీనుఁడయి తాను ద్రోహము తలఁచినప్రియభార్యయొక్క సందర్శనమువలన మనస్సులో నున్నవ్యథయంతయుఁ బోయి విజయసారున కపారమయినయానందము కలిగెను. పోయిన దనుకొనుచున్న తన కూఁతురు వింతగా మరల లభించి కన్నులపడువు చేయుచుండుటవలన రాజవాహనునకుఁ గలిగిన యద్భుతప్రమోదములును మేరమీఱినవిగా నుండెను. అప్పుడు రాజు సంతోషమును పట్టఁజాలక కొమార్తెను జేరఁదీసి కౌఁగిలించుకొని, విజయసారున కభయదానముచేసి యాతని నల్లునిగా నంగీకరించెను. వంశవర్ధనుఁడుకూడ తానుచేసిన నేరము నొప్పుకొనుట కిదే మంచిసమయ మని యెంచి, ఆసంతోషసమయమునందే బలవర్ధనగుణవర్ధనులను రాజుసన్నిధిని పెట్టి, వారాతనికొమాళ్ళయిన వీరసేన విక్రమసేను లనియు, వారిని చిన్నతనమునందు తానే యపహరించి కొండగుహలోనుంచి పెంచితి ననియు సర్వమును రాజునకుని వేదించెను. అటువంటి సంతోషసమయమునందపరాధినైనను దండించుట కెవ్వరికి బుద్ధిపుట్టును? తప్పిపోయినదను

కొన్నకూఁతురు మరల నేత్రోత్సవముగా కంటఁబడెను; చిన్ననాఁడే మృతులయి రనుకొన్నకొడుకులు బ్రతికివచ్చి మహాయోధులయి తన నిమిత్తము ధైర్యముతో పోరాడి తనప్రాణరక్షకు లయిరి. రాజున కింతకంటె సంతోషము మఱి యేమి కావలెను ?

అప్పుడు కళావతి తనకు యజమానుఁడుగా నుండిన మాళవ సేనానాయకుఁడైనదృఢసేనున కుపకారము చేయుట కవకాశము కలదయి యాతని ప్రాణము రక్షింపవలసిన దని తండ్రిని ప్రార్థింపఁగా, రాజాతని కభయప్రదానముచేసి కోమార్తెకోరికను చెల్లించెను. అంతట దృఢసేనుని మధ్యవర్తిత్వముచేత మాళవరాజునకును రాజవాహనునకును సంధి గలిసి, ఉభయరాజులకును యావజ్జీవమును మైత్రి సంభవించెను.

కుత్సితురా లయినమంజుభాషిణిమాత్రము తన కుతంత్రములు సాగనందునను, తన మేనల్లుఁ డయినచంద్రవర్మ యుద్ధములో చచ్చినందునను, బెంగపెట్టుకొని క్రమక్రమముగా కృశించి పరలోకగతురా లయ్యెను. తక్కినవా రందఱును పరమానందభరితు లయి చిరసౌఖ్యము ననుభవింపు చుండిరి.

సంపూర్ణము.

బాకర్సు ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము—1950.